

ШЛЯХ ДО БЛАЖЕНСТВА:

біблійна форма щастя в Псалмі 1

Анотація. Стаття запрошує до прочитання Псалма 1 через ідею ашеризму, як біблійної форми щастя. Різні етичні системи пропонували своє розуміння блага та шлях його досягнення. Ашеризм, як біблійне розуміння людського блага, є середнім шляхом між агапізмом та евдемонізмом. Долаючи недостатність турботи про себе, про свій добробут, у служінні іншим (агапізм) і, навпаки, надмірну увагу до себе, на шкоду служіння іншим (евдемонізм/гедонізм/егоїзм), ашеризм запрошує до плідного життя в благості Божого творіння, Його дарів та мудрості для особистого та общинного процвітання. Цей шлях вказано у Псалмі 1 як особистий вибір і шлях слідування всупереч силам зла і гріха, особливо в сучасній ситуації війни і страждання.

Ключові слова: блаженство, благо, щасть, ашеризм, макаризм.

Title: “The Path to Bliss: A Biblical Form of Happiness in Psalm 1” (Serhiy Bermas).

Abstract. The article invites the reader to read Psalm 1 through the idea of Asherism as a biblical form of happiness. Different ethical systems offered their understanding of good and the way to achieve it. Asherism, as a biblical understanding of the human good, is a middle way between agapism and eudaemonism. Asherism overcomes insufficient care for oneself and one’s well-being in the service of others (agapism) and, conversely, excessive attention to oneself to the detriment of service to others (eudaimonism/hedonism/egoism). Asherism invites us to a fruitful life in the goodness of God’s creation, His gifts and wisdom for personal and communal prosperity. This path is indicated in Psalm 1 as a personal choice and a way of following in defiance of the forces of evil and sin, especially in the contemporary situation of war and suffering.

Keywords: bliss, blessing, happiness, asherism, makarism.

Сергій Бермас, магістр гуманітарних наук в сфері біблійних та теологічних досліджень (Талботська школа теології університету Байола, США), незалежний дослідник (м. Одеса, Україна).

Вступ

◆ Псалом 1 є вступом не тільки до Книги Псалмів, але і до літератури мудрості^[1]. Сьогодні ми говоримо про мудрість у загальному розумінні, проте сучасні теологічні дисципліни, як-от християнська етика чи моральна теологія, теологія духовності, продовжують цю біблійну традицію, навчаючи церкву практичному життю. Адже мудрість – це філософія або мистецтво практичного життя. Духовність визначають як ставлення до Бога або життя людини з Богом, а етику як ставлення людини до іншої людини, людей, суспільства^[2]. Своєю чергою згадані дисципліни відрізняються від догматичного чи систематичного богослов'я, Біблія не містить таких поділів, її книги мають суто історичний і дидактичний характер.

Однак є необхідність прочитати Псалом 1, як і Святе Письмо загалом^[3], крізь оптику моральної та духовної теології. Оскільки ці дисципліни мають своє внутрішнє завдання і мету, категоріальний і термінологічний апарат, а деякі питання в них артикульовані чіткіше, ніж в інших дисциплінах, то пропонуваній ними інструментарій буде корисним для прочитання Псалма 1. Також ці дисципліни дають теологічну та практичну базу для учительського та пасторського служіння церкви, для душеопікунства чи християнського консультування, які на практиці реалізують потенціал біблійного канону (2 Тим. 3:16–17).

У цьому есе ми розглянемо Псалом 1 через категорію, яку частіше артикулює моральна теологія чи етика, а саме блаженства чи блага (ашеризм/макаризм).

Одне з питань моральної теології, зокрема, і всієї традиції моральної філософії загалом, – це що є благо саме собою, що є благо для людини, якою є вища мета людини, як вона може цього досягти тощо. В античній філософії були запропоновані свої варіанти відповідей – щастя, (евдемонізм Арістотеля), задоволення, (гедонізм Епікура), у пізнішій європейській традиції – користь, корисність, загальне благо для всіх, (утилітаризм, прагматизм Бентама, Мілля), а згодом і смисл, або екзистенціалізм (К'єркегор, Франкл). Напрямів багато і класифікації різняться. Християнська етика (або моральна теологія, вживатимемо терміни як синоніми в цій статті) має свої особливості та різні напрями й акценти, але всі вони будуть згодні в одному – що моральне благо (або найвище благо) для

[1] James H. Waltner, *Psalms. Believers Church Bible Commentary* (Scottsdale: Herald Press, 2006), 30.

[2] William C. Spohn, "Christian Spirituality and Theological Ethics," in *The Blackwell Companion to Christian Spirituality* (Malden, MA: Blackwell, 2005), 269.

[3] Див. обговорення необхідності взаємодії фахівців з екзегетики та фахівців з етики в Yiu Sing Lúcas Chan, *The Ten Commandments and the Beatitudes: Biblical Studies and Ethics for Real Life* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2012).

людини є сам Бог чи всі блага в Бозі та від Бога. Наприклад, ось визначення, яке дав С. Пінкерс:

Християнська етика – це розділ богослов'я, що вивчає людські вчинки так, щоб спрямувати їх до люблячого бачення Бога як нашого істинного, повного щастя і нашої остаточної мети. Це бачення досягається за допомогою благодаті, чесноти і дарів у світлі одкровення і розуму^[4].

На тлі розгалуженої постмодерністської думки та культури гедонізму, заявляти, що вищою метою людини є блаженство чи насолода в Бозі є досить проблематичним. Цілі пропонують християнська традиція, моральна теологія чи етика, та їхній голос також заглушається в галасі щоденних новин, проблем і викликів, а в ситуації війни вони тим паче тонуть у тяжких питаннях і рішеннях, які потрібно ухвалювати людині та спільноті. Але саме у важкі часи та кризи усвідомлення і розуміння вищої мети здатні повести християнина та церкву далі через ці обставини, і можливо допомогти суспільству знайти не просто вихід, а шлях, сенс у подальшому житті.

У важкі часи потрібні прості та ясні істини. Роздуми над питаннями Псалма 1 допоможуть намацати стежку для думки й духу, для роздумів і молитви, для рішення йти далі з вірою й довірою Богові. У своїй книзі «Бог і мистецтво щастя» американська дослідниця теології Еллен Черрі пропонує звернутися до питання щастя (happiness, так вона перекладає євр. слово ашер, блаженний). Вона пише, що сама звернулася до питання щастя після того, як її чоловік передчасно пішов через хворобу. Вона порушує питання про те, чи зможуть люди заповнити чимось розрив між поточним часом, досвідом життя тут і зараз та есхатологічним блаженством/щастям, чи наш світ так і залишиться для них долиною плачу і сліз через біль і страждання? Їм так і доведеться жити в безнадії в очікуванні тільки майбутнього блага?^[5] Питання не просте, як писав Мирослав Вольф у передмові до своєї книги «Презирство і прийняття»:

Книжка ця, навіть у найсухіших і найузагальненіших її розділах, залишиться глибоко особистою – напевно, це й неминуче. Але це не означає, що я хочу поплакатися на публіці і вдаватися у сентименти. Ця книжка особиста – в тому сенсі, що питання, порушені в ній, дуже важливі для мене самого. Бездіяльного розуму, який від нічого робити б'ється над захопливою інтелектуальною головоломкою, ви тут не знайдете. Нема чого навіть і намагатися.

Я – громадянин світу, що невпинно воює, і послідовник Ісуса Христа – не можу, починаючи роботу, стягнути з себе власні схильності, бажання, обурення, сумніви, і повісити їх, наче пальто, на вішак, а наприкінці дня знову надягти. Це мій народ зазнає жорстокого

[4] Servais Pinckaers, O.P. *The Sources of Christian Ethics* (Edinburgh: T&T Clark, 2001), 8.

[5] Ellen T. Charry, *God and the Art of Happiness* (Grand Rapid, MI: Erdmans, 2010).

насильства – і це я, послідовник розіп'ятого Месії, маю знайти для себе відповідь^[6].

Сьогодні наш народ, наша країна, терпить агресію, окупацію і жорстоке насильство. Донині не відомо, що чекає на нас як на народ і державу в майбутньому і коли це все завершиться. На тлі загальних звучать питання глибоко особисті, особливо від тих, кого вже торкнулася безповоротна втрата рідних і близьких їм людей. Питання, яке порушує Еллен Черрі, – чи можливо ще сподіватися на щастя в подальшому житті після втрати тим, хто пережив травматичну подію і лишився на все життя пораненим душевно чи фізично, – не пусте і не сентиментальне. Як пише Мирослав Вольф, це дуже особисте, і віднайдення відповіді потрібне як особистий шлях. На жаль, людина, яка переживає втрату чи травму, відчуває самотність, навіть якщо навколо неї є люди. Вона сама несе цей тягар. Тим, хто покликаний служити церкві й допомагати людям переживати цей важкий час, важливо бути поруч і допомагати проходити цей випробування разом (Гал. 6:2). З цієї причини вивчення біблійного бачення блаженства, щастя, блага є важливим із теологічного та практичного погляду. Псалом 1 запрошує нас у ці пошуки. Він не відповідає на всі запитання, але є дверима у світ псалмів, гімнів, молитов, мудрості, є початком шляху, запрошує і спрямовує до мети й обіцянки блаженства. Стаття запрошує поміркувати про блаженство як біблійну форму щастя, спираючись на дослідження Еллен Черрі про блаженства, і траєкторії цієї теми в кількох новозаповітних текстах, у яких, на наш погляд, присутні відгомони Псалма 1.

Псалом 1

1 Блажен муж,

*що за радою несправедливих не ходить, і не стоїть на дорозі грішних,
і не сидить на сидінні злоріків,*

*2 та в Законі Господнім його насолода, і про Закон Його вдень та
вночі він роздумує!*

*3 І він буде, як дерево, над водним потоком посаджене,
що родить свій плід своєчасно, і що листя не в'яне його,
і все, що він чинить, щаститься йому!*

*4 Не так ті безбожні,
вони як полова, що вітер її розвіває!*

*5 Ось тому то не встоять безбожні на суді,
ані грішники у зборі праведних,*

6 дорогу бо праведних знає Господь, а дорога безбожних загине.

^[6] Мирослав Вольф, *Презрение и принятие. Богословские размышления о самосознании, восприятии Другого и примирении* (Черкассы: Коллоквиум, 2014), viii.

Огляд ПСАЛМА

◆ *Місце Псалма 1 у Псалтирі.* Псалми вже впродовж майже трьох тисяч років стали душею, духом і серцем народу Божого в поклонінні, роздумах, молитвах, в особистому і в спільнотному житті. Це очевидні речі. З іншого боку, зазначається, що роль псалмів у богослужінні церкви знизилася^[7]. Багата історія використання псалмів і, ба більше, історія їхньої появи, укладання та композиції в одну збірку чи в книжку, вказують не лише на різні способи використання їх у духовному житті, а й на різні жанрові форми. Останні також походять із різних життєвих ситуацій і контекстів (храм, судові позови, оселя) і відображають різноманітні емоційні та духовні стани авторів і укладачів^[8].

Існує безліч жанрів і піджанрів псалмів у Псалтирі. Немає потреби говорити про те, що поділ на ці категорії та підкатегорії не є загально-визнаним у дослідників у всіх випадках. Але незважаючи на відсутність загальної згоди, наступна схема класифікації є однією з широко визнаних:^[9]

1. Гімни
  - а. Загальна хвала Богові
  - б. Псалми, що прославляють царювання Ягве
  - в. Пісні Сіону
2. Плач
  - а. Індивідуальні скарги
  - б. Суспільні скарги
3. Пісні подяки
  - а. Індивідуальні подяки
  - б. Загальні подяки
4. Царські псалми
5. Інші типи:
  - а. Псалми впевненості
  - б. Псалми мудрості
  - в. Псалми прокляття
  - г. Псалми Тори^[10]

[7] Allen P. Ross, *A Commentary on the Psalms. Volume 1 (1—41)*. (Grand Rapids, MI: Kregel, 2011), 11.

[8] Walter Brueggemann, "The Psalms and the Life of Faith: A Suggested Typology of Function," in *Soundings in the Theology of Psalms: Perspectives and Methods in Contemporary Scholarship* (Minneapolis: Fortress, 2011).

[9] Ernest C. Lucas, *Exploring the Old Testament, Volume 3: A Guide to the Psalms & Wisdom Literature* (Downers Grove, IL: IVP Academic, 2003), 2.

[10] Дві останні категорії або підкатегорії я додав до списку Лукаса. Ці назви звучать у літературі щодо псалмів, хоча немає впевненості, наприклад, що псалми прокляття можна виділити в окрему групу. Однак, псалми Тори частіше трапляються в класифікаціях. Див. нижче.

Як видно з цього дуже узагальненого списку, існують основні типи та підкатегорії. Одні визначаються як жанр, інші складніше визначити. Псалми з чітко визначеними жанрами задають основу для вивчення менш простих у визначенні псалмів. Є такі псалми, які не потрапляють під жодні чіткі типи, складають ніби невизначений залишок. У минулому Псалом 1 відносили до псалмів, які важко піддаються категоризації, і його назвали «важкою дитиною» Псалтиря...^[11] З появою інтересу до Псалтиря як єдиної збірки, Псалом 1 стали розглядати як вступ до всієї Книги Псалмів. Ця «важка дитина» Псалтиря раптово взяла на себе «провідну роль» у дослідженні всієї книги^[12].

Псалом 1 часто відносять до псалмів мудрості або псалмів Тори, але такі позначення деяким вченим не видаються корисними. Наприклад, Міхаель Лефевр вважає, що самі ці класифікації – псалми мудрості та псалми Тори, проблемні самі собою і не відображають основної суті псалма^[13]. Він не бачить, щоб псалом говорить щось про мудрість або закликає до неї. Незрозуміло, що в ньому йдеться про Тору та її заповіді. Натомість Лефевр бачить акцент на захопленні від роздумів над Торою: «Псалом 1 можна розглядати як «псалом для роздумів над Торою». Це роздум над Торою, що приносить задоволення, а не сама Тора»^[14]. Ми ще повернемося до питання про роздуми над Торою.

Інші вчені не такі категоричні. Наприклад, Вільям Кляйн, Крейг Бломберг і Роберт Габбард зазначають, що Псалом 1 показує тему загальної мудрості, а саме протилежні долі нечестивців і праведників. Порівняння праведника з деревом, посадженим біля вод, має паралель у єгипетській літературі цього жанру, що передбачає поширений мотив мудрості^[15]. Аллен Росс зараховує псалом до цієї самої категорії. Наводячи сім характеристик псалмів мудрості, він вказує на ашер-формулу, яка притаманна деяким псалмам цієї групи, з якої починається і наш псалом. Інші теми, притаманні псалмам мудрості, одна з яких міститься в Псалмі 1 – контраст життєвих шляхів праведників і нечестивців^[16].

Хоча багато псалмів є піснями, гімнами і молитвами до Бога, але багато з них є також роздумами. Іноді ці псалми називають «дидактичними», тому що вони наставляють своїх читачів у різних питаннях, запрошують до роздумів. До категорії дидактичних зараховують три групи псалмів:

[11] Michael LeFevre, "Torah-Meditation and the Psalms: The Invitation of Psalm 1," in David Firth and Philip S. Johnston (ed). *Interpreting the Psalms: Issues and Approaches* (Downers Grove, IL: InterVarsity, 2005), 213.

[12] LeFevre, "Torah-Meditation and the Psalms," 214.

[13] LeFevre, "Torah-Meditation and the Psalms," 216.

[14] LeFevre, "Torah-Meditation and the Psalms," 216.

[15] William W. Klein, Craig L. Blomberg, and Robert L. Hubbard, Jr, *Introduction to Biblical Interpretation*, 3rd ed. (Grand Rapids, MI: Zondervan, 2017).

[16] Ross, *A Commentary on the Psalms: Volume 1 (1-41)*, 143-144.

1) псалми мудрості, 2) псалми Тори (1, 18, 118) і 3) історичні псалми (77, 104, 105)^[17].

Ще один момент у розумінні місця псалма в книзі запропонував Волтер Брюггеманн, зараховуючи Псалом 1 до групи псалмів орієнтації. У його відомій уже схемі орієнтація-дезорієнтація-реорієнтація, Псалом 1 належить до групи псалмів орієнтації, як псалом або пісня Тори^[18]. Бачимо, що Брюггеманн також розглядає псалми як такі, що належать до більш загальних та малих типів.

Ми вже згадували, що перше слово псалма «блаженний» (ашер) трапляється також і в інших псалмах. Наприклад, Псалом 2 завершується закликком: «Блаженні всі», що привело декого до висновку, що вони разом становлять вступ до Псалтиря, а деякі вчені вважали, що це був один псалом. Але, як зазначає Сюзен Гілінгхем, єдність псалмів 1 і 2 більше плідна у вивченні історії рецепції цієї єдності, аніж у біблійно-екзегетичних дослідженнях. Такі дослідження навіть назвали біблійне богослов'я «на канікулах»^[19]. Мабуть, маючи на увазі неактуальність екзегетичних студій для виявлення єдності псалмів у дослідницькому порядку денному.

Крім Псалма 2, слово ашер міститься ще у двадцяти шести псалмах^[20], що, звісно, не свідчить про особливу групу псалмів, а проте, можемо спостерігати розвиток теми ашеризму/блаженства в псалмах і далі в притчах^[21]. Однак для вивчення ашеризму, наприклад, у Псалтирі, ці псалми можна було б виділити в одну групу, принаймні для дослідження питання. З ними можна також розглядати псалми, в яких згадується ідея блага (благо, добро, добре – євр. тов). Наприклад, Псалом 72 починається зі слів «Поправді Бог добрий (тов) Ізраїлеві», а закінчується словами «близькість Бога для мене добро (тов)». Таких псалмів усього кілька десятків у Псалтирі, і не всі вони підійдуть до теми ашеризму, проте часто ідея блаженства і блага може виражатися кластером різних за формою, але ідейно єдиних слів. Тут ми маємо визначати не за формальними, жанровими ознаками, а за смисловими, змістовними. Особливо, якщо ми бажаємо розглянути ці тексти і розвинути їхні ідеї в моральному і духовному богослов'ї.

[17] C. Hassell Bullock, *Encountering the Book of Psalms: A Literary and Theological Introduction*, 2nd ed. (Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2018), 81.

[18] Walter Brueggemann, *The Message of The Psalms: A Theological Commentary* (Minneapolis: Augsburg, 1984), 38.

[19] Більше про це в Susan Gillingham, *A Journey of Two Psalms The Reception of Psalms 1 and 2 in Jewish and Christian Tradition* (Oxford: Oxford University Press, 2013).

[20] Derek Kidner, *Psalms 1-72: An Introduction and Commentary on Books 1 and 11 of the Psalms* (London: InterVarsity, 1973), 47, прим. 1.

[21] Сидней Грейданус, *Как проповедовать Христа по Псалмам: Теория и практика для занятых пасторов* (Минск: А. Н. Вараксин, 2021), 64.

Отже, незважаючи на труднощі в класифікації та різних підходах до Псалма 1, а також з огляду на заперечення, наявний консенсус та особисті думки науковців, можна припустити, що різноманітні класифікації говорять про багатогранність такого невеликого тексту. І якщо він є вступом до Псалтиря, зокрема, і до літератури старозаповітної мудрості загалом, то, можливо, це розташування і функція робить його таким, що не піддається одній типології. Його називають псалом Тори, бо блаженство, до якого він запрошує, пов'язане із захопленою медитацією над Торою, він є псалмом мудрості, бо скеровує людину до блага, це псалом орієнтації, бо він стверджує людину в стабільності творіння й обітниці Бога, що відомий як надійний і такий, що заслуговує на довіру...^[22], це псалом ашеризму, бо заявляє, що людина може досягти блаженства, і що сам Бог супроводжує її на цьому шляху. Така запрошувальна й спрямовувальна роль псалма робить його водночас простим для читання й запам'ятовування, і складним для співвіднесення з якимось типом.

Зазвичай вважають, що псалом складається з двох строф: 1) 1–3 і 2) 4–6, які контрастують одна з одною: перша присвячена праведнику, а друга – нечестивим. Однак ці строфи згадують як про одних, так і про інших. Після оголошення блаженною людини згадується про раду нечестивих, дорогу грішників і сидіння злоріків, а в другій строфі, присвяченій нечестивим, трапляються збори і дорога праведників. Рядки контрастують між собою як чорне і біле. Мабуть, модифікувавши структуру, запропоновану в Новому біблійному коментарі^[23], ми можемо уявити псалом у такому вигляді:

A1 (1) Дорога блаженства

B1 (2) Праведника немає на дорозі і в зборах грішників, він перебуває в законі Божому

B1 (3) Посаджене біля вод і плодоносне дерево

B2 (4) Пполова

B2 (5) Нечестиві не встоять на суді та зборі праведників

A2 (6) Дорога погибелі

Ключові ідеї псалма. Для подальшого розгляду псалма важливі кілька *ключових ідей*:

1. *Блаженство/щастя* (вірш 1). Цьому ми приділимо основну увагу в статті;
2. *Дорога* (вірш 1,6) як образ і напрямок життя, один веде до блаженства, інший до загибелі. Говорить про вибір і посвяту;
3. *Тора* (вірш 2), що дарує мудрість, захват і насолоду праведним

^[22] Brueggemann, *The Message of The Psalms*, 15.

^[23] J. A. Motyer, *Новый библейский комментарий: В 3 ч. Ч. 2. Ветхий Завет. Н 72 Псалтирь* — Книга Пророка Малахии (СПб.: Мирт, 2000).

життям. Порушує питання, як вивчати Святе Письмо особисто і спільно для мудрого життя;

4. *Дерево* (вірш 3) біля потоків вод. Цей образ змальовує життя блаженної людини, дає бачення блаженного життя;
5. *Боже провидіння* – «знає Бог шлях праведних» (вірш 6).

Так сюжетна лінія псалма розвиває богословську ідею: блаженство досягається шляхом вибору шляху праведності (вибір), слідуванням цим шляхом (вірність) всупереч нечестивим і злорікам, вивчаючи постійно Тору (бачення), ввіряючи себе Божому провидінню (віра), яке приведе людину до її блага.

Псалом хоч і виглядає «шкільним», що прописує чорно-білі істини, за класифікацією Брюгемана, псалом орієнтації дає запевнення в стабільності й правильності шляху та дій, насправді, містить у собі драму Ізраїлю – спокусу праведних бути вірним Заповіту, особливо перед цинічними глузливими насмішниками й злоріками. Це ставить праведника перед серйозним питанням і дилемою: як залишатися праведним, благим, вірним перед обличчям зла, несправедливості та страждання. Псалом, як вступ, передбачає плач, питання справедливості (Пс. 72) і залишеності Богом (Пс. 22:1)^[24]. Він готує читача до цієї зустрічі і стану, за Брюггеманом, дезорієнтації. Але все-таки наприкінці Псалтиря звучить: «Все, що дихає, – хай Господа хвалить!»

Блаженство як обіцянка Бога і мета людини

◆ *Визначення терміна «блаженство/щастя».* Перша фраза псалма – блаженна людина, має на увазі антропологічне запитання – хто є людина, що є людина, а найголовніше, для чого людина? У Псалмі 8 так і звучить питання: «То, що є людина...?». Але антропологічне питання про людину розширено до етичного: – для чого людина? Тому звучить не питання, а твердження і навіть обіцянка: «Блаженна людина, яка», або «Благо тій людині». Саме наявність тут ідеї блага, блаженства як мети й обіцянки людині цього блага, робить цей псалом вступним у літературу мудрості.

Слово «блаженний» передає ідею щастя, що впливає з почуття благополуччя і праведності. Цей самий термін в основі заповідей блаженства в Євангелії від Матвія 5:14. Блаженний у Заповідях блаженства – це переклад грецького слова макаріос. Цим самим словом перекладається єврейське ашер у Псалмі 1 у перекладі LXX^[25] Його також перекладають іншими мовами як благословенний або щасливий. Переклад «щасливий», зва-

[24] Ellen T. Charry, *Psalms 1-50, Brazos Theological Commentary on the Bible* (Grand Rapids, MI: Brazos, 2015).

[25] Gerald H. Wilson, *The NIV Application Commentary: Psalms—Volume 1* (Grand Rapids, MI: Zondervan, 2002), 125.

жаючи на всілякі асоціації з чуттєвістю, сентиментальністю, може здатися занадто гедоністичним. Водночас його використовують в англomовному середовищі, і тут важливо зазначити, що слова часто розуміють по-різному, і, як зазначає Еллен Черрі, нам не слід відмовлятися від нього через те, що хтось розуміє щастя по-іншому. Стародавня моральна філософія була цілковито захоплена щастям, розмови про щастя були формою етики і це вплинуло на теологію, наприклад, Августина. Тому, на її думку, це питання і дискусія мають повернутися в теологію, навіть якщо теологи ухилялися від неї через крихкість щастя і хибні надії очікування щастя в цьому житті^[26]. Слово «блаженний» мало що говорить звичайній людині, та й вірянин насилу вловлює практичне значення слова. Слово «щастя» ближче до людини і знайоме їй. А саме бажання і прагнення до щастя є природним. Але його потрібно визначити.

На початку своєї про книги Е. Черрі ділиться причиною, що спонукала її зайнятися теологічним дослідженням щастя:

Деякі читачі можуть запитати, чому я хочу повернутися до християнського вчення про щастя саме зараз? З любов'ю до благочестя і теології, що проповідує самозречення, спокуту страждань і піднесений страх пекла в немилості; християнство перебуває в піднесеному настрої, і християни запевняють один одного, що Бог любить і підбадьорює їх у їхній боротьбі. Хоча ця книжка написана для усунення старих недоліків християнського богослов'я, вона звертається і до них, щоб виправити християнське визволення щастя зі світського полону.

Не маючи прив'язки до Бога, навряд чи варто закликати щастя в духовно-моральні рамки. Християнська доктрина не отримала адекватної зв'язки благочестя із задоволенням, залишивши тим самим богословський розрив між благом і щастям. Щастя, не пов'язане з благом, а замість нього пов'язане зі збудженням (excitement), заповнило простір. Я сподіваюся, що, відновивши богословську дискусію, я зможу знову пов'язати задоволення з благом, щоб це щастя могло знову віднайти своє сотеріологічне покликання не тільки для християн, які, можливо, поступилися цим терміном ринку, а й для тих, хто прагне духовного процвітання...^[27]

34 Як бачимо, вона закликає розглядати щастя разом із благом і відокремлює його від просто емоційного почуття (excitement), яке людина отримує від приємних речей. Воно має моральну природу – пов'язане з благом. Слово *щасливий* не набрало стільки негативних конотацій, щоб воно перестало бути нам корисним і повідомляти адекватні смисли. Ми не відмовилися від слова «кохання», хоча воно іноді асоціюється з сек-

^[26] Ellen T. Charry, "God and the Art of Happiness. Inaugural Lecture (9 May 2011)," URL: https://www.academia.edu/577173/Inaugural_Lecture_9_May_2011.

^[27] Charry, *God and the Art of Happiness*, xii.

суальною сферою і практикою. Ми продовжуємо його використовувати в первинному, основному для нас значенні. Блаженство ми іноді визначаємо як вищий прояв щастя, щоб якось відокремити його від земного, мирського, і зробити його більше небесним, духовним за змістом. Проблема все-таки не в самому терміні «щастя», а в наповненні та змісті.

Якщо зробити огляд книжок із моральної теології католицьких авторів, то часто в заголовку можна натрапити на слово «щастя», «добре життя» (*good life*), або ж у змісті буде присутній розділ про щастя чи блага життя.

Залишімо поки що «боротьбу за слова» і звернімося до самої ідеї. Як уже зазначалося, слово блаженний (*ашер*) використане ще 26 разів у Псалтирі^[28]. Блаженство (благо) людини в біблійному значенні, на мій погляд, добре розкриває Рим. 8: «Усе допомагає на добре». Я хочу запропонувати пов'язати біблійний термін «блаженство» (щастя як ашеризм/макаризм) з ідеєю блага або вищого блага в моральній теології. Отже, блаженний або щасливий той, хто досягає блага або благ, які бажає для нього Бог. Воно відбувається шляхом пізнання блага, розпізнання блага, вибору і слідування шляхом блага, тобто воля людини спрямовує її до блага. Наявність двох шляхів у Псалмі 1 говорить про необхідність розрізнення добра/блага і зла як базового, первинного морального вибору і рішення. У Євр. 5:14 досконалі або зрілі, або мудрі в старозаповітному значенні, почуттям привчені до розрізнення добра/блага і зла. Добре, добро, внутрішньо переживається і схвалюється, зло відкидається, відвертається, засуджується всередині людини. У Фил. 4:8 є заклик шукати блага Божого, який виражений кластером слів «що істинне, що чесне, що чисте, що любе, що гідне хвали, – коли яка чеснота, коли яка похвала». Отже, блаженний той, хто досяг і кого досягло благо Бога.

Ашеризм і Тора

◆ Щастя-ашеризм у псалмі відкриває біблійну картину щасливої, блаженної, успішної людини, змальованої через образ плодоносного дерева з нев'янучим листям. Досить інтригуючий і захопливий образ, запрошення і запевнення. Обіцянка щастя підкуповує, але ми знаємо життя, принаймні ми знаємо деякі псалми, починаючи з третього, які спростовують «вивіску на дверях Псалтиря».

То що ж таке «щастя»? Наведемо деякі аргументи та висновки з книги Еллен Черрі. Перша згадка ашер у Бут. 30:13, де Лія каже з нагоди народження в служниці Зелфи сина, який належить тепер їй, що їй щастя, або як у перекладі І. Огієнка: «На блаженство моє», і що її вважатимуть блаженною, і що вона назвала сина Асир. У всіх трьох випадках обігрується слово *ашер*. Ідея ж щастя-ашеризму впливає з благості й задуму Бога

[28] Kidner, *Psalms 1–72*, 47, прим. 1.

Творця, який бажає процвітання творіння^[29]. Він Бог, який сказав, що все «вельми добре», благословляючи своє творіння. Для подальшого розвитку і процвітання творіння Бог дає людині заповіді, повеління. Черрі пов'язує заповіді та щастя людини. Закликаючи Ізраїль і укладаючи Заповіт із ним, Бог обіцяє процвітання, закликає до заповітної вірності. Виконуючи заповіді, народ процвітає і щасливий.

Такий підхід може збентежити тих християн, які розуміють під Законом «тягарі нездоланні». Черрі проводить дуже цікавий аналіз і класифікацію заповідей. Вона ділить заповіді Бога на *волюнтаристські* та *ашеристські*. Волюнтаристські заповіді покликані тестувати людину, перевіряти її лояльність до Бога, розкривати і формувати її характер через послух. Вони виглядають ірраціональними, і їх потрібно дотримуватися, тому що так хоче Бог. До них належить, наприклад, веління Аврааму принести сина в жертву. Саме жертвопринесення не було виконано, але Авраам був випробуваний, виявився вірним, і Бог його благословив. Ашеристські веління або заповіді – це моральні орієнтири, що культивують мудрість, формують здорове життя для благополуччя особистості та суспільства^[30]. Таке повеління звучить ще в Бут. 1:28 – плодитися і розмножуватися. Людська плодючість сприятиме процвітання творіння. Ці повеління запрошують людину поглянути на довгострокові наслідки свого способу життя і через це зростати в мудрості. Бог заповідає такий спосіб життя, який і ми вважаємо корисним і з яким можемо погодитися, щоб спрямувати свої сили на нього^[31]. Такі заповіді можуть бути прозорими та зрозумілими, а є такі, над якими треба розмірковувати, наприклад заборона не варити козеня в молоці матері.

Аналізуючи заповіді в П'ятикнижжі, Черрі стверджує, що ашеристське прочитання Декалогу, Кодексу святості (Лев. 17–26) і повторних формулювань у Повторенні Закону припускає, що щастя – це колективна діяльність. Дотримання заповідей робить життя задовільним і приємним, особливо якщо людина визначає щастя як сприяння загальному благу. Ці заповіді формують спільноту, вони «цивілізують» (*civilizing*), ми б сказали формують цивілізовану, громадянську спільноту^[32]. Щастя – це насолода Богом, творінням і собою^[33], це колективна діяльність для сприяння загальному благу^[34]. Бути задоволеним тим, ким ми є і що робимо, і впевненість у моральній силі, яку черпаємо з цього, є основним у виконанні Тори, що веде нас до щасливого, такого, що приносить задоволення,

^[29] Charry, *God and the Art of Happiness*, 250.

^[30] Charry, *God and the Art of Happiness*, 170.

^[31] Charry, *God and the Art of Happiness*, 171.

^[32] Charry, *God and the Art of Happiness*, 185.

^[33] Charry, *God and the Art of Happiness*, 182.

^[34] Charry, *God and the Art of Happiness*, 185.

життя, незважаючи на те, що мучать циніки й скептики, а також наші власні сумніви й спокуси^[35]. Побожна відданість Творцю і Відкупителю світу є щасливим життям, бо вона перетворює людину на знаряддя боже-ственної мудрості, любові та добра^[36].

Черрі проводить серйозний аналіз як біблійного розвитку ашеризму-щастя, так і історичного (антична філософія, Августин, Боецій, Фома, Батлер). Завдяки цьому стислому викладу змісту її книжки ми можемо по-іншому подивитися, чому той, хто розмірковує над Торою, відданий їй, названий блаженным, щасливим. Тут немає місця самовдоволеному книжно-законницькому благочестю, навпаки радість і захват у дотриманні Тори.

Ашеризм у Новому Заповіті

◆ Проповідь на горі занадто об'ємна, щоб на її прикладі навіть побіжно розглянути поняття ашеризму/макаризму в Новому Заповіті. Однак, деякі траєкторії Псалма 1 і елементи сюжету можна виявити в інших частинах Нового Заповіту. Ми вкажемо лише на траєкторії *блаженства і Тори*, які знаходимо в посланні Якова, потім розглянемо два тексти з корпусу Павла: 2 Тим. 3:14–17 і Рим. 8:28.

Послання Якова. У першому розділі нам двічі трапляється слово блаженні в 1:12 і 1:25. У першому випадку блаженними називають тих, хто переніс спокуси/випробування. Тексти перегукуються з мотивом праведника з Псалма 1, який не зійшов зі шляху внаслідок відступу, спокуси або сумнівів, про які Яків пише вище (1:5–7) і який отримує вінець життя. Це благо, яке приходить від Бога. У цьому сенсі він блаженний – у його життя прийшло благо, яке обіцяв Бог – вінець життя.

Другий випадок у цьому самому розділі, також перегукується з образом праведника з Псалма 1. Яків пише, що той, хто заглядає в Закон (Тору) досконалий і перебуває в ньому, тобто виконує його, живе ним, той блаженний, щасливий від цієї дії в собі самому. Це внутрішнє благо, яке людина відчуває як особисте задоволення від правильного життя. Тут так само, як у випадку з ашеристськими заповідями і щастям, яке вони приносять, немає законницького самовдоволення. Бути задоволеним правотою, правдою, добротою – природно. Ми завжди відчуваємо задоволення або радість від того, що чинимо правильно, особливо стосовно інших.

Про істинне, справжнє благочестя Яків пише в 1:25, саме воно приносить задоволення собою, як внутрішнє моральне почуття, індикатор правильного вчинку, правильного напрямку (порівн. Євр. 5:14 – почуття, яке навчено розпізнавати й переживати добро і зло). Згадаймо події початку

[35] Charry, *God and the Art of Happiness*, 197.

[36] Charry, *God and the Art of Happiness*, 250.

повномасштабної війни, особливо те, скільки людей згуртувалися довкола солідарності один з одним, допомоги нужденним, як приймали біженців в Україні та в Європі. Як люди відчували внутрішнє задоволення від правильних вчинків і дій. Це внутрішнє відчуття від того, що ти робиш щось правильне, благе і є стан ашеризму, блаженства, щастя.

Римлянам 8:28. Елемент Псалма 1:6 про провидіння Боже простежується в словах Павла: «І знаємо, що тим, хто любить Бога, хто покликаний Його постановою, усе допомагає на добре». У цьому розділі (особливо у 8:18–39) Павло описує віруючого в присутності руйнівних сил і загроз. Стан творіння добре передано словами: «Все створіння разом зітхає» (8:22). У словах Павла про те, що все сприяє на добро (блаженству) тим, хто любить Бога, це все, або за цим усім стоїть Божа присутність і провидіння, бо «дорогу праведника знає Господь», тому він блаженний, бо благо Боже приходить у його життя.

2 Тимофія 3:13–17. Знаменитий уривок, який часто використовується, щоб підкреслити ідею богонатхненності Писання (3:16), однак безпосередній контекст уривка відсилає нас до вже знайомої структури Псалма 1. Божа людина оточена тими, хто досягає успіху в злі, але вивчення Святого Письма робить її мудрою, навчає й наставляє її, робить її готовою до блага, до доброї справи. Ми вже читали Якова, який каже, що той, хто чинить так, буде блаженний, щасливий, тому що чинить мудро, по правді.

(А) А люди лихі та дурисвіти матимуть успіх у злomu, зводячи й зведені буди.

(В) А ти в тім перебувай, чого тебе навчено і що тобі звірено, відаючи тих, від кого навчився був ти.

(С) І ти знаєш з дитинства Писання святе, що може зробити тебе мудрим на спасіння

(D) вірою в Христа Ісуса.

(С') Усе Писання Богом надхнене й корисне

(В') до навчання, до докору, до направи, до виховання в праведності,

(А') щоб Божа людина була досконала, до всякого доброго діла готова.

38 ВИСНОВКИ

◆ Біблійна картина щастя-ашеризм, не є якоюсь мізерною опцією для вірних, а постає досить величною та неосяжною. Невеликий текст Псалма 1 відкриває нам двері у світ біблійного щастя-ашеризму. Однак вони не повинні бути спекулятивними, у стилі популярної психології «побудуй собі своє щастя». Через те, що вона не представлена так широко в богословських дослідженнях і дискусіях, принаймні в євангельському середовищі, і виникають спекуляції та хибні надії. У важкі часи нам потрібні

прості, але важливі істини, запрошення до блаженства, до щастя, яке має надійне підґрунтя і обіцянку Божу, що може привести нас до блага. Звичайно, якщо, наприклад, у ситуації втрати чоловіка вдова вважає, що її щастя полягає в тому, щоб знову вийти заміж, а вдівець вбачає це в можливості знову одружитися, такі бажання є законними та благими самі собою. Наші співгромадяни, які виїхали в інші країни, шукатимуть для себе щастя і це правильно для них. Віруючі, християни будуть зазнавати спокуси вибору правильного шляху, як у Псалмі 1 та ін. текстах, які ми згадали. Але, як ми побачили в короткому огляді, щастя в біблійному розумінні – це бути і залишатися благим. Насолоджуватися добрістю Бога і Його словом, розуміти це слово не як Закон обтяжливий, а як, за класифікацією Черрі – ашеристські, блаженні заповіді. Яків назвав цей Закон досконалим і Законом свободи. Бог у нас і через нас хоче в цей час принести благо, блаженство, щастя своєму стогнучому творінню, пропонує разом із Ним іти до цього блага і процвітання.

Псалом ще пропонує розглянути (і написати статті) такі концепти, як дорога, як залишатися на цієї дорозі, як залишатися благим у тяжкі часи, коли зло, здавалося, ось-ось переможе; як читати й застосовувати Святе Письмо в особистому та церковному житті; плодове життя, що приносить нам задоволення – яким я його бачу та якої продуктивності в житті я прагну. Нарешті, провидіння – чи присутній Бог на моєму шляху, як я можу розпізнати Його присутність і довіритися Йому?

БІБЛІОГРАФІЯ

- Вольф М. *Презрение и принятие. Богословские размышления о самосознании, восприятии Другого и примирении*. Черкассы: Коллоквиум, 2014.
- Грейданус, Сидней. *Как проповедовать Христа по Псалмам: Теория и практика для занятых пасторов*. Минск: А. Н. Вараксин, 2021.
- Blomberg, Craig L., Hubbard, Robert L. Jr, Klein, William W. *Introduction to Biblical Interpretation*, 3rd ed. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2017.
- Brueggemann, Walter. *The Message of The Psalms. A Theological Commentary*. Minneapolis: Augsburg, 1984.
- . “The Psalms and the Life of faith: A Suggested Typology of Function.” In *Soundings in the Theology of Psalms: Perspectives and Methods in Contemporary Scholarship*. Minneapolis: Fortress, 2011.
- Bullock, C. Hassell, *Encountering the Book of Psalms: A Literary and Theological Introduction*, 2nd ed. Grand Rapids, MI: Baker, 2018.
- Chan, Yiu Sing Lúcas. *The Ten Commandments and the Beatitudes: Biblical Studies and Ethics for Real Life*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield, 2012.
- Charry, Ellen T. *God and the Art of Happiness*. Grand Rapid, MI: Eerdmans, 2010.
- . “God and the Art of Happiness. Inaugural Lecture (9 May 2011).” URL: https://www.academia.edu/577173/Inaugural_Lecture_9_May_2011.
- . *Psalms 1-50*, Brazos Theological Commentary on the Bible. Grand Rapids, MI: Brazos, 2015.

- Gillingham, Susan. *A Journey of Two Psalms: The Reception of Psalms 1 and 2 in Jewish and Christian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Kidner, Derek. *Psalms 1-72: An Introduction and Commentary on Books 1 and 11 of the Psalms*. London: InterVarsity, 1973.
- LeFevre, Michael. "Torah-Meditation and the Psalms: The Invitation of Psalm 1." In David Firth and Philip S. Johnston (ed). *Interpreting the Psalms. Issues and Approaches*. Downers Grove, IL: Inter-Varsity, 2005
- Lucas, Ernest C. *Exploring the Old Testament, Volume 3. A Guide to the Psalms & Wisdom Literature*. Downers Grove, IL: Inter-Varsity, 2003.
- Pinckaers, Servais, O.P. *The Sources of Christian Ethics*. Edinburgh: T&T Clark, 2001.
- Ross, Allen P. *A Commentary on the Psalms. Volume 1 (1—41)*. Grand Rapids, MI: Kregel, 2011.
- Spohn, William C. "Christian Spirituality and Theological Ethics." In *The Blackwell Companion to Christian Spirituality*. Malden, MA: Blackwell, 2005.
- Waltner, James H. *Psalms. Believers Church Bible Commentary*. Scottdale: Herald Press, 2006.
- Wilson, Gerald H. *The NIV Application Commentary: Psalms—Volume 1*. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2002.